

Ob dvojni stoletnici.

Spisal dr. Fran Ilešič.

1. Kranjska.

„**N**on fuit maior sub imperio Romano dies!“ S temi besedami je pred sto leti v pesniškem zanosu pozdravil mladi Ljubljančan, pesnik Anton Zupančič, oni dan, ko je „nemški cesar“ Franc povzdignil Avstrijo v cesarstvo.

Dobro znan nam je Zupančič kot profesor zgodovine in zemljepisja na celjski in pozneje na mariborski gimnaziji: Slomšek in Vraz sta mu bila učenca. Globoko čuvstveni, romantično navdahnjeni Zupančič je zganil v Slomšku globino njegove duše ter vžgal v njej ljubav do rodnega mu jezika.

A leta 1804., ko je Avstrija zablestela pod cesarsko krono, da tako nekoliko paralizuje blesk velike Francije Napoleonove, je bil mladi učenec in prijatelj Vodnikov še v svoji ožji domovini ter je tu izdal v spomin onega dogodka slavospev „Oesterreichs Kaiserthum“ (Laibach, 1804, vel. 8°), ki so mu bile geslo gornje besede: Bard stoji na Triglavu, nakičen s hrastovim vencem.

Kar priplava od iztoka zvezda avstrijske slave, „im Bilde seiner Doppelkrone erglänzt uns Österreichs Kaiserthum“. Zato vzame bard liro s skale in razlegne se pesem: Naj se bratje skalne Kranjske, „Karnas Enkel“, složno poklonijo vladarju ter zakličejo: „Von Gottes Schild umschirmt lebe uns lange Oesterreichs Kaiser Franz!“

Dogodek leta 1804. je zbudil strune jedva osemnajstletnemu Slovencu po rodu in mišljenju, ki pa se je ob prvi svoji pesmi okrasil s hrastovim listjem ter ostal nemški pesnik do konca svojih dni.

Bogato mu je zvenela lira l. 1814., ko je Avstrija spet vstajala.

2. Štajerska.

Okrožni urad je dovolil in zato se je dne 30. novembra 1803. l. v župnišču Sv. Urbana v Slovenskih goricah smelo zbrati devet mož, „alle ex ordine Levi“, da „organizirajo“ slovenski jezik.

Prijatelje slovenske zemlje gosti domači župnik Mravljak — ob njem sedita pesnik Modrinjak, ki je iz Hrvatske prinesel spomine kajkavske literature, pa daroviti svečenik Ivan Narat, ki je čez leto dni postal prvi katehet mariborske gimnazije.

Kdo pa ste mi vi drugi, ki se še prikrivate mojim očem? Tebe, veseli pesnik Slovenskih goric, Leopold Volkmer, pač ne manjka? Ali si prihital ti, Simon Povoden, in ti, Kašpar Harman?

Predlagalo se je v tej prvi slovenski „akademiji“, naj se izda slovenski slovar, Modrinjak pa je nasvetoval narodni pravopis in slovnico. Njegov predlog so sprejeli. Modrinjak je očrtal osnutek pravopisa po hrvaškem vzorcu, a Narat se je lotil z vnemo slovnice. Slovar so si udeleženci po abecedi razdelili, do septembra 1804. l. naj bi vsak izdelal svoj del; tedaj naj bi se shod obnovil in se elaborati izmenjali v svrhu medsebojne preizkušnje.

Že pri tem zboru je prišlo do načelnih nasprotij med „Hrvatom“ Modrinjakom in „Slovincem“ Naratom. Narat je hotel v naslovih nameravanih del videti „wendisch“, a Modrinjak „Slavisch“, Narat je hotel dvojino, a Modrinjak ni bil vnet za njo. Morda je bilo poleg drugega i to vzrok, da je za Naratom prevzel vodstvo tega „društva“ Mihajl Jaklin, „Hrvat“, znani sorodnik Stanka Vraza.

Jaklin je leta 1804. sklical drugi shod v Ptuj, ali tako nedoločeno, da so nekateri prišli 9., drugi 10., 11. in 12. septembra „und unsere Bemühung ist gleich dem babylonischen Thurmbau zerfallen.“

Bili so to mladi možje, „kojih je srdce igralo za stvar domorodnu, kojih su usta sred najneprijaznijih okolnostih pevala pesme pune velikog božanstvenog slućenja“, a zadonela je „bojna trublja po poljih naših“ (Stanko Vraz) in udušila življenje duha.

Šele ko je Primic leta 1810. snoval v Gradcu „societatem slovenicam“, sta se nadejala Modrinjak in Jaklin, da jima bo mogoče oživiti društvo Slovenskih goric. Seveda Narat je bil leta 1806. v Dravi utonil, ž njim je bila izgubljena tudi njegova slovnica, pač pa je imel Jaklin izgotovljen nemško-slovenski slovar po Schellerjevem nemškem. (Jagić, Neue Briefe).

Baš sto let po ustanovitvi prve slovenske akademije v Slovenskih goricah (1803) se je porodilo „Zgodovinsko društvo v Mariboru (1903). Časov sile so razgnale leta 1804. one stare delavce na našem kulturnem polju, a „Časopis za zgodovino in narodopisje“, ki ga je letos začelo izdajati mariborsko društvo, naj zbira prijatelje naškega napredka na Štajerskem.

Stoletnica: 1804—1904.

